

THỜI SỰ TÔN GIÁO

VÀI NÉT VỀ CÁCH MẠNG ISLAM GIÁO VÀ CỘNG HOÀ ISLAM GIÁO IRAN

NGUYỄN VĂN DŨNG^(*)

Nhân kỉ niệm 30 năm cách mạng Islam giáo ở Iran (1979-2009), chúng ta hãy nhìn lại sự kiện này trong bối cảnh thế giới đang có những thay đổi trong chính sách đối ngoại của một số cường quốc đối với thế giới Islam giáo⁽¹⁾.

Iran là một quốc gia Islam giáo có truyền thống lịch sử lâu đời từ 2000 năm TCN nằm ở vùng Tây Nam Á với dân số gần 63 triệu người (năm 2000) trong đó có tới 99,6% số dân theo Islam giáo, chủ yếu là giáo phái Shiite (93%)⁽²⁾. Trước năm 1979, Iran là một nước quân chủ chịu nhiều ảnh hưởng của Anh và Nga. Năm 1978 tại nước này đã nổ ra phong trào cách mạng Islam giáo, mà người đứng đầu là giáo chủ Rukholla Musavi Khomeyni, lúc đó đang sống lưu vong ở nước ngoài. Ông là một người rất được lòng dân chúng Iran và đã đứng ra kêu gọi nhân dân nước này nổi lên chống lại vị "Quốc vương có nhiều tội lỗi" của họ. Khi báo chí của chính phủ quân chủ Iran đăng bài xúc phạm vị giáo chủ này, quần chúng nhân dân đã căm phẫn xuống đường biểu tình chống lại chính phủ. Cuộc biểu tình này của lực lượng đối lập với chính phủ đã bị đàn áp. Nhưng sau đó 40 ngày trên khắp các thành phố của

Iran đã nổ ra nhiều cuộc biểu tình với số người tham gia ngày một đông hơn. Đứng đầu các đoàn biểu tình, đối mặt với vũ khí của quân đội và cảnh sát, bất chấp cái chết là những chức sắc Islam giáo. Theo sau họ là quần chúng nhân dân. Và kết quả là binh lính đã không trụ vững trước sự tấn công của những người biểu tình.

Theo cách diễn đạt của giáo chủ R.M.Khomeyni, đây là cuộc nổi dậy chống lại "chính quyền không ngoan đạo và có nhiều tội lỗi", chống lại những tên triệu phú thu nhiều lợi nhuận dưới sự bảo trợ của Mỹ, "một con quỷ sa tăng lớn". Ở đây, theo tinh thần của giáo phái Shiite, những kích thích vật chất bị đẩy xuống vị trí thứ hai. Và sau cách mạng một số năm khi lợi ích vật chất bị suy giảm thì Giáo chủ Khomeyni đã nói rằng: "Chúng ta không làm cách mạng để giảm giá dưa bở"⁽³⁾.

*. TS. Viện nghiên cứu Tôn giáo.

1. Nguyễn Văn Dũng. *Chính sách mới đối với thế giới Islam giáo của chính quyền Barack Obama*. Tạp chí *Nghiên cứu Tôn giáo*, số 3-2009, tr. 55.

2. Theo: Từ điển Bách khoa Việt Nam. T.2, Nxb. Từ điển bách khoa, Hà Nội, 2002, tr. 438 - 439.

3. Trích theo: *Báo Độc lập-Tôn giáo*, ngày 18/2/2009. (tiếng Nga).

Đội tiên phong của cuộc cách mạng Islam giáo là giới tăng lữ. Đặc điểm duy nhất của giáo phái Shiite là đẳng cấp tinh thần, điều mà ở giáo phái Sunni không có. Những người có uy tín cao nhất trong giới tăng lữ giáo phái Shiite (Mujtahid) được nhận phẩm hàm Marja at - taklid (hình ảnh mô phỏng) và người có phẩm hàm cao nhất là ayatolla (dấu hiệu của Allah) và đại ayatolla.

Vai trò của các nhà thần học trong đời sống xã hội giáo phái Shiite rất lớn. Sự phát triển chưa từng thấy trong những thập kỉ vừa qua của giáo phái Shiite trước hết liên quan tới những con người này, mà nhiều người trong số họ là những nhà lãnh đạo tinh thần của các tín đồ Islam giáo.

Những người theo giáo phái Shiite, tuy không được những người theo giáo phái Sunni coi là những tín đồ Islam giáo chân chính, nhưng họ luôn là những người theo truyền thống tuần đạo, hi sinh đến cực độ, thậm chí là cực đoan. Vị trí hạng hai và bị phân biệt đối xử đã giúp những người theo giáo phái Shiite đoàn kết, nhất trí giống như thường thấy ở các cộng đồng bị xua đuổi và bị khinh thường. Cảm giác chịu nhục được tích lũy hàng trăm năm, nỗi đau vĩnh hằng - tất cả điều đó sớm hay muộn cũng dẫn tới quan điểm đột biến và bộc lộ ra bên ngoài. Để cho "liều thuốc súng được giấu kín" bùng nổ chỉ cần những điều kiện thích hợp và những điều kiện đó đã chín muồi ở Iran. Tại đây đã thể hiện đặc điểm của giáo phái Shiite - tư tưởng về việc có thể lật đổ nhà cầm quyền không ngoan đạo. Cách mạng Iran đánh dấu sự thức tỉnh chính trị của những người theo giáo phái Shiite trong suốt hàng trăm năm tin tưởng rằng, chính quyền hợp pháp chỉ được thiết lập sau khi "Imam ẩn giấu"⁽⁴⁾ trở về. Nhưng

những người theo giáo phái Shiite ở Iran đã không đợi tới sự trở lại của "Imam ẩn giấu" mà đã thực hiện cuộc cách mạng và thành lập nước Cộng hòa Islam giáo ở nước này.

Ở Iran sau cách mạng 1979 đã thiết lập một hệ thống chính quyền đặc biệt không giống một quốc gia nào. Chính quyền đó được Giáo chủ Khomeyni gọi là "Vilajat - e fakir" - sự cầm quyền của các fakir⁽⁵⁾. Trên thực tế, Iran hiện nay là một nhà nước thần quyền thực sự duy nhất trong thế giới Islam giáo. Chính quyền thuộc về lãnh tụ tinh thần tối cao. Tất nhiên ở nước này có tổng thống, chính phủ và quốc hội. Nhưng đứng trên các cơ cấu tổ chức này là một chính quyền mà người lãnh đạo là một người lãnh tụ tinh thần tối cao (Rakhbar) - hiện nay là Giáo chủ Ali Khameney - người thay thế Giáo chủ R.M. Khomeyni đã mất năm 1989. Rakhbar có quyền cách chức tổng thống. Tước vị Rakhbar do Hội đồng cố vấn đặc biệt bầu chọn. Trong hệ thống chính trị của Iran, Hội đồng Vệ binh có quyền kiểm tra và chọn lựa các ứng cử viên tổng thống và nghị sĩ quốc hội theo các tiêu chuẩn phù hợp với các lí tưởng của cách mạng Islam giáo. Và cuối cùng là một Hội đồng tối cao làm nhiệm vụ phối hợp hoạt động của 3 nhánh chính quyền, trên thực tế đây là cơ quan quyền lực chính trị tối cao. Do vậy, nếu không có sự đồng thuận của các thủ lĩnh tinh thần tối cao thì chính quyền nhà nước các cấp không thể hoạt động được.

4. Imam - tước vị cao nhất của người đứng đầu Islam giáo kế vị nhà Tiên tri Mohammed. Những người theo giáo phái Shiite tin tưởng rằng, đến một lúc nào đó vị Islam thứ 12 "đã biến mất" vào thế kỉ IX sẽ trở lại. Ngày nay từ Imam dùng để chỉ giáo sĩ trong các thánh đường Islam giáo.

5. Fakir - Nhà luật học - thần học Islam giáo.

Ở đây có thể nhận thấy mâu thuẫn giữa sơ đồ lãnh đạo của giới thượng lưu tinh thần Iran do Khomeyni lập ra và quan niệm chính của giáo phái Shiite cho rằng người đứng đầu nhà nước Islam giáo phải là một Imam xuất thân trực tiếp từ các hậu duệ của Ali - người cháu và đồng thời là con rể của nhà Tiên tri Mohammed. Sự phân biệt các tín đồ Islam giáo thành hai giáo phái Sunni và Shiite xảy ra do vấn đề tranh cãi ai sẽ là người kế vị nhà Tiên tri Mohammed để trở thành Khalif và thực hiện nhiệm vụ của một Imam. Những người theo giáo phái Shiite cho rằng người kế vị đó phải là Ali, từ đây xuất hiện tên gọi Shia Ali - phái Ali, nhưng Ali chỉ trở thành vị Khalif thứ 4 và ít lâu sau đã bị giết. Chính quyền Islam giáo lại rơi vào tay những người theo giáo phái Sunni với quan niệm cho rằng Khalif là những người được bầu ra chứ không phải được kế thừa theo dòng dõi của Ali như quan niệm của những người theo giáo phái Shiite. Những người theo giáo phái Sunni trên thực tế đã nhập hai tước vị Khalif và Imam làm một, còn những người theo giáo phái Shiite lại chỉ thừa nhận tước vị Imam và coi đây là tước vị do Thượng Đế sắp đặt, và chỉ những Imam xuất thân từ dòng dõi Ali mới được giữ vai trò lãnh đạo quốc gia Islam giáo, trong khi đó hậu duệ của Ali chỉ tồn tại đến vị Imam thứ 12 và vị này đã "biến mất" một cách bí ẩn. Mâu thuẫn này được giải quyết như sau: trong lúc chưa biết khi nào vị "Imam ẩn dấu" (Imam thứ 12) sẽ xuất hiện trở lại, trong khi đó nhà nước cần có người đứng đầu để cai quản đất nước, do vậy có thể tạm thời đưa người không phải thuộc dòng dõi Ali lên nắm quyền.

Một mâu thuẫn khác có thể nhận thấy trong chính chế độ nhà nước của Iran - Cộng hoà Islam giáo (The Islamic Republic of Iran). Khái niệm này tất nhiên không có trong Kinh Koran và trong đó cũng không nói về sự đại diện của nhân dân theo kiểu quốc hội, nhưng cơ chế này lại tồn tại ở Iran. Hơn thế nữa, nhiều nhà thần học Islam giáo bác bỏ khái niệm dân chủ dựa trên cơ sở hệ thống pháp luật cai quản đất nước được con người soạn ra thông qua quốc hội, bởi vì, theo họ, mọi luật pháp đã được Đấng Allah ban tặng trong Kinh Koran. Nhưng Giáo chủ Khomeyni khi thiết lập hệ thống chính quyền "Vilajat - e - fakir" đã xem thường lý lẽ này và quyết định thành lập một nhà nước với tất cả các đặc tính dân chủ cộng hoà cần thiết nhưng với sự chi phối của các thủ lĩnh tinh thần tối cao. Đấng Allah đã đưa đạo Islam xuống trần thế và Người đã sai khiến thành lập nhà nước Islam giáo và lãnh đạo nhà nước đó phải là các fakir, các ulema (các nhà thần học, luật học Islam giáo). Chính giáo chủ Khomeyni đã viết một cuốn sách về chủ đề này. Một số ayatolla đã tranh cãi về tư tưởng Vilajat - e - fakir và cho rằng nó không phải xuất phát từ kinh Koran, nhưng ngay sau đó họ đã buộc phải im lặng.

Sự độc đoán của hệ thống nhà nước do Giáo chủ Khomeyni tạo ra là ở sự kết hợp giữa thần quyền với các nguyên tắc dân chủ được vay mượn của Phương Tây. Ở đây có sự tồn tại của phe đối lập nhưng vẫn nằm trong khuôn khổ của mô hình Islam giáo. Những "người dân thường" có thể phê phán chính quyền mà không sợ gì cả, phụ nữ mặc trang phục đen trùm kín người nhưng vẫn có thể lái xe ô tô, trong

tầng lớp sinh viên, số nữ sinh cao hơn nam sinh. Lãnh tụ tinh thần tối cao (Rakhbar) không phải là kẻ độc tài mà chỉ là người đứng đầu trong một tổ chức tôn giáo, góp tiếng nói có trọng lượng không chỉ trong các vấn đề chính trị mà cả trong các vấn đề kinh tế, đặc biệt đối với các quỹ phúc lợi mà các tổ chức nhà nước điều phối. Thực hiện cuộc cách mạng lật đổ chủ nghĩa tư bản, những chủ nhân mới ở Iran đã tạo ra một hệ thống khác biệt của chủ nghĩa tư bản giáo quyền - quan liêu.

Giáo chủ Khomeyni đã nhấn mạnh rằng, cách mạng Iran là cuộc cách mạng chung của Islam giáo. Nói theo lời của Vali Nasr - tác giả của cuốn sách có nhan đề *Sự phục sinh của giáo phái Shiite*, Giáo chủ Khomeyni muốn trở thành lãnh tụ của toàn bộ thế giới Islam giáo, do vậy ông “đã xác định cuộc cách mạng của mình không chỉ là cuộc cách mạng của riêng giáo phái Shiite, mà là cuộc cách mạng chung của Islam giáo và coi nước Cộng hoà Islam giáo Iran là cơ sở cho phong trào Islam giáo toàn cầu...”⁽⁶⁾

Và trên thực tế “làn sóng Shiite” đang lan nhanh ra cả Trung Đông. Giờ đây, ngoài Iran, những người theo giáo phái Shiite đã chiếm ưu thế trong chính phủ Irắc, còn ở Libăng, phong trào Hezbola của những người theo giáo phái Shiite được sự giúp đỡ về mọi mặt của Iran đã trở thành một lực lượng chính trị mạnh mẽ. Tư tưởng cách mạng Islam giáo của Iran đã thấm sâu vào thế giới Arập. Không chỉ những người theo giáo phái

Shiite, mà cả những người theo giáo phái Sunni trong thế giới Arập cũng tìm đến sự giúp đỡ của Iran, điển hình là phong trào Hamas ở Palestin- một phong trào của người Palestin theo giáo phái Sunni. Iran không phải là một nước Arập, cũng không phải là một nước theo giáo phái Sunni, nhưng đã trở thành đội tiên phong của phong trào kháng chiến của thế giới Arập chống lại Mỹ, Israel và trở thành một sức mạnh thực sự ở khu vực. Giấc mơ của Giáo chủ Khomeyni ngày nào nay đang trở thành hiện thực. Những tín đồ Islam giáo Iran đã kỉ niệm 30 năm ngày cách mạng của mình bằng một loạt các thành quả kinh tế, văn hoá, khoa học công nghệ, chính trị, quân sự và ngoại giao. Chính Tổng thống Hoa Kỳ Barack Obama trong thông điệp gửi người dân và lãnh đạo nước Cộng hoà Islam giáo Iran nhân dịp đầu năm mới của nước này - lễ hội Nowrus (ngày 20/3/2009) đã thừa nhận rằng sự đổi mới của Iran đã làm thế giới tốt hơn và đẹp hơn và rằng, những thành tựu của Iran được Hoa Kỳ và thế giới ghi nhận. Từ những đánh giá như vậy, với chính sách ngoại giao đổi mới của mình, Tổng thống Hoa Kỳ Barack Obama muốn mở ra một khởi đầu mới trong quan hệ với Iran sau 30 năm đối đầu gay gắt. Về phía Iran, chính phủ nước này cũng đang xem xét tìm kiếm những bước đi thích hợp để chuyển từ đối đầu sang đối thoại vì hoà bình, ổn định ở khu vực và trên phạm vi toàn thế giới./.

6. Trích theo: *Báo Độc lập - Tôn giáo*, ngày 18/2/2009 (tiếng Nga).